

דברי הספד על רבי שמואל הכהן ז"ל*

שם משפחתו של רבי שמואל ז"ל בימי עלומיו היה הנשקה, ולימים שינה אותו ל'הכהן'; אבל רק את שמו שינה, ולא את מהותו כבן הקהילה ה'יקית' האורתודוקסית. בתור שכזה נשאר נאמן לתורת רש"ר הירש זצ"ל, מאז ועד יומו האחרון. רבי שמואל ז"ל בנה במכללה את יחידת הלימודים של תקופת בית שני (דניאל-עזרא-נחמיה). אלפי תלמידותיו שתו בצמא את דברי תורתו, ועתה הן מפיצות את תורתו המיוחדת והייחודית בכל רחבי הארץ, ואף בכל רחבי תבל. בעקבות מעברו להוראה ב'מכללה' זכה גם לעבור לגור בעיר הבירה. כמה פעמים שוחחנו על ההבדל בין נסיונותינו בעבר ה'פלילי' המשותף שלנו: גם רבי שמואל ז"ל ואבדל לחיים גם אני למדנו מקרא באוניברסיטה. עלי היה להתמודד בחו"ל עם הפרופסור שלי, כומר פרוטסטנטי, בסוגיות 'תורה מן השמים' לעומת 'תורת התעודות', בעוד רבי שמואל ז"ל היה צריך להתמודד כאן, באוניברסיטה ישראלית, בסוגיית 'אמונת חכמים' בענייני תקופת בית שני. אני המשכתי לחלוק על הפרופסורים שלי עד לבחינת הגמר ועד בכלל, ובסופו של דבר הם המליצו עלי לקבלת פרס הצטיינות כלל-אוניברסיטאי; אולם לא שפר מזלו של רבי שמואל: האוניברסיטה הדתית שלנו עיכבה זמן רב את הענקת התואר שלו משום שסירב לקבל את עמדת הביקורת המדעית בניגוד לעמדת חז"ל! ראשי אותה אוניברסיטה לא הכירו כנראה את דבריו של הגאון הנצי"ב: 'מי שמפשיט (לומד על פי הפשט) כל עוד לא עמד על דעת חז"ל - יש לחשד בו שהוא אפיקורס, ומטעה את המקראות מאחר דעתם'.

למשפחה היקרה חסר ויחסר רבי שמואל - הבעל היקר, האב הדואג לבניו והסב המשמח את נכדיו. אך גם למכללה התורנית-אקדמית (לא 'אקדמית-תורנית') שלנו הוא יחסר עד מאוד: לתלמידות יחסר היושר האינטלקטואלי שלו, בצירוף לאמונה הטהורה בתורה מן השמים ולאמונת החכמים שלו; לי עצמי ולצוות המכללה תחסר דמות נפלאה של חבר וידיד מן הסוג ה'יקה' הנדיר, זן ההולך ונעלם מן העולם. אולם בתוך כלל ישראל הוא ימשיך לחיות על ידי חיבוריו התורניים ('ממשה עד משה' שלושה כרכים, 'מבוא לספרי שיבת ציון במקרא', 'עזרא ונחמיה ונבואות חגי זכריה ומלאכי - מדריך למורה') שהם נכסי צאן ברזל בכל הקשור בלימוד ספרי הבית השני, וכן ע"י אלפי תלמידותיו בוגרות המכללה המפיצות את תורת רבן היקר והאהוב בכל אתר ואתר בארץ ובחו"ל. עם הסתלקותו של ר' שמואל הכהן ז"ל לא רק שעבר צדיק מן העולם - אלא חוששני שעברה אסכולה מן העולם, האסכולה של גרמניה האורתודוקסית אשר כה חסרה לנו בחברה התורנית שלנו היום, חברה בה כל קבוצה מתבצרת בדרכה היא, לגיטימית כאשר תהא, בלי להכיר בכל דרך אחרת בעבודת ה'. יהי זכרו ברוך, ותהא נשמתו בצורה בצרור החיים.

* מתוך דברים שנאמרו במכללה בבית וגן בי"ז במרחשון תשע"א, במלאת 'שלושים' לפטירתו.

על ר' שלום שכנא רותם זצ"ל

ר' שלום שכנא רותם (רוטנברג) נולד בפפד"מ בשנת תרע"ג, והתחנך שם במוסדות קהילת 'עדת ישראל' מיסודו של הרש"ר הירש זצ"ל, ואח"כ בישיבת הרב ברויאר זצ"ל. בהמשך למד מסחר וחשבונאות, ועבד בעסק המשפחתי. עלה ארצה בשנת תרצ"ד, ולאחר זמן קצר התקבל כמנהל חשבונות בוועד העיר בני ברק; מאז עסק כל חייו בצרכי ציבור באמונה. הוא היה מהעסקנים החשובים של פועלי אגודת ישראל כשהייתה עדיין חלק מתנועת אגודת ישראל העולמית – והמשיך להיות מראשי פעיליה בכל השנים בהן התקיימה כתנועה נפרדת. הוא עצמו דגל בשיטת 'תורה עם דרך ארץ', אבל כיבד אנשי תורה מכל סוג וגוון. היה מקורבם ויועצם של רבים מגדולי הדור, ביניהם החזון איש זצ"ל ושעל פי עצתו נשאר בשירות הציבורי, הרב שך זצ"ל, הרבי מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל ורבים אחרים. שמעתי פעם את הגרש"ז אוירבך זצ"ל מכנה אותו 'מיין אופיצר' – קצין המבצעים שלי... היה איש מעשה – אבל גם איש חזון ורוח. כשבני ברק הוכרזה כמועצה מקומית בשנת תרצ"ז היה זה הוא שהציע את סמל העיר הקיים עד היום: בהתבססו על המסופר בהגדה של פסח, על החכמים שעסקו בתורה בבני ברק כל הלילה עד שהגיע זמן קריאת שמע – עיצב את הסמל כשחר המפציע מבין הגבעות המקיפות את העיר, כשהשמש הזורחת מפיצה את קרני אורה על שני לוחות הברית. בהמשך כיהן שנים רבות כפקיד בכיר ואח"כ כסמנכ"ל במשרד הפנים כממונה על השלטון המקומי, והתפרסם בחוכמתו, במקצועיותו, ביושרו, בהגיונותו, בצניעותו, ביראת השמים שלו ובמסירותו הבלתי נלאית להפצת התורה בעם ישראל.

במרצו ובכוח סמכותו הוא עמד מאחורי מפעלים רבים לתורה. כך למשל היה שותף בכיר בהקמת רשת כוללים בכל רחבי הארץ בתקופה שבה המושג 'כולל' לא היה כלל מובן־מאליו בציבור הדתי והחרדי, ועסק בהקמתם ופיתוחם של מוסדות תורה רבים אחרים. תרומתו להפצת לימוד התורה בארץ מניבה עד היום פירות ופירי פירות שקשה מאוד להעריכם ולמנותם. הגר"ש קוק שליט"א אמר עליו שבכל שנות המדינה לא היה אדם שתרים כמוהו להקמת עולם התורה בארץ!

אצל ר' שכנא הרעיונות היו הופכים למעשים. בתוקף תפקידו, וגם שלא בתוקף תפקידו, הקים או היה שותף להקמתם של מאות מקוואות, ישיבות ובתי כנסת. היה יו"ר החברה קדישא בירושלים, ויוזם ופעיל באינסוף תוכניות וארגונים שעסקו בחיזוק כל ענין קדוש. הוא היה לעיתים המתווך בין אנשי המעשה בשטח לבין גדולי ישראל שדחפו אותם לפעילות, כשהוא מהווה את עמוד התווך גם לאלה וגם לאלה, ודבריו היו נשמעים גם בין הראשונים וגם בין האחרונים. גם ביתו היה פתוח לרווחה לכל מי שנזקק לעצתו, ותמיד מצא זמן לסייע ככל יכולתו בבעיות הכלל וגם בצרות הפרט.

ר' שכנא היה קשור בכל נימי נפשו לארץ ישראל, ויחל בכל יום ממש לביאת המשיח. כך למשל העיר פעם על כך ששילי כ"ט בנובמבר תש"ז, בו הכירו אומות העולם בזכותה

של מדינה יהודית להתקיים, חל בשבוע שבו קראו את פרשת 'וישלח'; גלגל רבונו של עולם, אמר ר' שכנא, שבדיוק כשאנו קוראים בתורה על מלאכו של עשו, הקורא בשם "ישראל" ליעקב אבינו החוזר לארץ ישראל – בדיוק באותו זמן לאחר אלפי שנים הכירו אומות העולם, 'מלאכיו של עשו', בזכותו של עם ישראל על ארץ ישראל...

ר' שכנא היה מרחיק ראות. כמו כל איש חזון אמיתי הוא ראה דברים ותכנן מהלכים שחבריו ראו רק אחרי שנים רבות את חשיבותם. הוא שיתף פעולה באופן הדוק עם הרב קלמן כהנא זצ"ל בחיזוק ההתיישבות התורנית בארץ. הרב קלמן אמר עליו פעם שפקחותו וחזונו מקדימים את אנשי דורו בדור שלם... כך למשל מיד אחרי מלחמת ששת הימים הוא אמר לי שבשטח הגדול שמצפון לשעלבים, שהוא מרכז הארץ, חייבת לקום עיר גדולה. שנים רבות אחר כך הבינו את הדבר גם קברניטי המדינה, ועל השטח הזה הוקמה העיר מודיעין.

אחת התוכניות שהוציא אל הפועל היתה פעולה שממבט ראשון נראתה נקודתית ולא־משמעותית, אך התברר שהיא גרמה לתפנית רוחנית אמיתית ביהדות: ר' שכנא הגיע למסקנה שצריך להסביר את היהדות בעיתונות החילונית בשפה המובנת לרבים. הוא גייס למען מטרה זו אמצעים כספיים ברחבי העולם, מצא צוות כותבים מעולה, והקים את הדף להסברה יהודית "דע את יהדותך", שהופיע במשך שנים ארוכות כל שבועיים בעיתון 'מעריב'. מסופר שביום בו ה'דף' הראשון, עליו דאג לשלם בכסף מלא, ראה אור עולם – ר' שכנא רותם לא אמר תחנון; הוא חש שמחה עצומה שחלום חייו קורם עור וגידים. ואכן, מחקר שנערך באותם הימים קבע שדף זה היה המקדם הגדול של תנועת התשובה, שהבשילה וצברה תאוצה שנים מעטות אחר כך – לאחר ההלם של מלחמת יום הכיפורים.

לישיבת שעלבים היה ר' שכנא קשור מיום היווסדה, ועוד קודם לכן. היה חבר הנהלה פעיל עד יום מותו, וחוכמתו ונסיונו וקשריו סללו דרכים להתפתחותה במשך כל השנים. השילוב בין לימוד תורה בכמות ואיכות והשתתפות בשוב הארץ ובהגנה על בטחונה היו מאוד לרוחו, ואת שביעות רצונו הוא ביטא בהזדמנויות רבות. הוא דאג, לעיתים אף בתקיפות, שהנהלת החשבונות של הישיבה תיערך בצורה מקצועית ומדוייקת, ולא ויתר על סדר וארגון גם בפרטים הקטנים.

יראת השמים שלו היתה מלווה בתחושת שליחות עמוקה למען תורת ישראל, ארץ ישראל ועם ישראל. המשרה הבכירה בה שימש מעולם לא סחררה את ראשו, וצניעותו היתה לשם דבר. במשך רוב שנות פעולתו לא עמדו מאחורי פעולותיו שום גוף ושום מפלגה, למרות שהיה מזוהה עם פא"י, ואף עיתון לא פיאר את הישגיו. רבים בציבור הדתי והחרדי לא זוכרים אותו היום, ולא מכירים את החוב הגדול שהם חייבים לאישיות זו, שהשפיעה כל כך על כל ה'יש' היהודי בארץ, שחלק ניכר ממנו, שהוא מפירות פעולותיו של ר' שכנא זצ"ל, נראה היום בעינינו כל כך מובן מאליו.

ר' שלום שכנא רותם נלב"ע שבע מעשים לפני י"א שנה, בט' בכסלו תש"ס, וכבוד רב עשו לו במותו. המשפחה החשובה שהשאיר אחריו ובעיקר פעולותיו הכבירות הן לו לשם עולם. תנצב"ה.